

The Office Of The Principal and Vice - Chancellor

**MOPROFESA MANDLA MAKHANYA, HLOOHO YA SEKOLO LE
MOTLATSI WA TJHANSELARA YUNIVESITHI YA AFRIKA BORWA
MOKETE WA TLHAHISO YA MORERO WA YUNIFESITHI YA AFRIKA
BORWA (UNISA) LE MMASEPALA WA LEHAE WA RAY NKONYENI
UVONGO CIVIC HALL, 666 CRESCENT ROAD, UVONGO POROFENSI YA
KWAZULU-NATAL
LA 02 MOTSHEANONG 2019**

Motsamaisi wa lenaneo, ke tlhompho e ikgethang le tlotla ho nna ho tsamaisa tshebetso ena ya bohlokwa ya kajeno. Dikgweding tse hlano tse fetileng, ka la 5 Tshitwe 2018 hantle, re kopane khamphaseng e kgolo ya Yunifesithi ya Tshwane.

Re saenne tumellano ya kutlwisiso bakeng sa monehelo wa mobu mona Uvongo ka Mmasepala wa Lehae wa Ray Nkonyeni ho Yunifesithi ya Afrika Borwa.

Ntumelle, Motsamaisi wa Lenaneo, hore ke phete tse ding tsa dintlha tseo ke di entseng ka Tshitwe.

Sa pele, ke ile ka hlahisa maikutlo a hore Yunifesihi le Mmasepala ka bobedi di ne di etsa nalane ka tshebedisano ena. Ke lakatsa ho pheta ntlha eo mme ke lebohe hape Ramotse e Moholo le moifo wa hae, Lekgotla, le tsamaiso ya Mmasepala ka ho etsa hore monehelo ona o kgonehe.

Ntlha ya bobedi eo ke e boletseng ke hore tshebedisano ena e na le bokgoni ba ho fetolela Port Shepstone ka mokgwa o itseng ho "toropo ya yunifesihi". Leha ho le jwalo, ke ile ka lekanyetsa polelo eo ka ho hlokomedisa hore ka hobane re setsi sa Thuto e Bulehileng, ka Ngollano le Elektroniki (ODEL), ha rea lokela ho nahana hore toropo e jwalo e ka tshwana le Cambridge, Oxford kapa Grahamstown. Leha ho le jwalo, ho na le bokgoni bo boholo ba hore Unisa e ka eketsa mahlahlaheng a toropo ena, le Mmasepaleng ka boona, ka kakaretso.

Qetellong, ke ile ka bolela hore ho na le bokgoni bo boholo ba hore Yunifesihi le Mmasepala di sebedisane mmoho dibakeng tse ngata tse ka di tswelang molemo di le pedi.

Ke lakatsa hore ke tle ke kgutlele dintlheng tsena tse tharo kaofela hamorao.

Kajeno re isa morero ona pele. Empa morero oo o tla ba molemo jwang ho batho ba Ray Nkonyeni? Mme, o tla ba molemo jwang ho Unisa?

Boemo ba Mmasepala: Pono ya motho ya tswang ka ntle

E le hore re be le kananelo ya bokgoni boo tshebedisano ena e ka bang le bona, ke lakatsa ho nahanisisa dintlha tse itseng tse teng ka boemo ba Mmasepala le hore na kgaho ya khamphase ya yunifesithi ka hare ho sebaka sa bolaodi e ka qala ntlafatso jwang.

Ho ya ka palo ya setjhaba ya 2011 e fanweng ke Statistics South Africa, Mmasepala wa mehleng wa eZinqoleni o ne o e na le batho ba 52 540 pele ho Phato 2016¹, ka tekanyo ya kgolo ya 0,42% nakong ya dilemo tse leshome.² Sena se bolela hore palo e ntse e batla e ka e tshwana.

¹ The previous local municipalities of eZinqoleni and Hibiscus Coast were merged after the August 2016 Local Government elections to form the Ray Nkonyeni Local Municipality.

² The previous local municipalities of eZinqoleni and Hibiscus Coast were merged after the August 2016 Local Government elections to form the Ray Nkonyeni Local Municipality.

Ka lehlakoreng le leng, Mmasepala o fetileng wa Hibiscus o ne o e na le baahi ba 256 135, ka tekanyo ya kgolo ya 1,62% nakong ya dilemo tse leshome.³

Kahoo, palo e kopantsweng ya Mmasepala wa Ray Nkonyeni e lokela ho ba 308 675. Ho ka nna ha etsahala hore ebe Mmasepala o na le dipalo tse ntjhafaditsweng, ho hlakile hore e ka ba ho sebedisana le StatsSA le hore o kgone ho fihlella lesedi la morao-rao. Ntumelleng hore ke sebedise seo ke nang le sona ho bontsha hore na ke nahana eng eo e ka bang bokgoni boo tshebedisano ena e re tshwaretseng yona.

Tlhalisoleseding e eketsehileng ho tswa ho StatsSA⁴ e amanang le Yunifesithi, mme eo re nahanang hore e lokela ho ba motheo wa tshebedisano ena e kenyelletsa tse latelang:

- Hore tekanyo ya ho hloka mosebetsi Mmasepaleng o fetileng wa eZinqoleni ya batho ba 10 061 ba lokelang hore e be ba sebetsa e eme ho 41,6%

³ Information of the Hibiscus Coast Municipality before the August 2016 merger with eZinqoleni Municipality to form the Ray Nkonyeni Municipality. See http://www.statssa.gov.za/?page_id=993&id=hibiscus-coast-municipality (Accessed on 29 April 2019).

⁴ From the above links .

- Hore batjha ba 51,9% hodima ba 5 672 (ho bolelang dipakeng tsa dilemo tse 15 le 34) ba ka hirwang Mmasepaleng o fetileng wa eZinqoleni ha ba sebetse
- Hore batho ba 21,1% Mmasepaleng wa eZinqoleni ha ba na motlakase
- Hore batho ba 79,1% ha ba na inthanete, ha ba 12,8% feela ba fihlella inthanete mehaleng ya bona ya thekeng

Ntho e bohlokwa ka ho fetisisa ho rona re le yunifisithi ke hore ke 4,2% feela ya ba dilemo di 20 le ho feta ba nang le mofuta o itseng wa mangolo a thuto e phahameng.

Setshwantsho sa Mmasepala o fetileng wa Hibiscus Coast se batla le sona se se hantle. Tse latelang di tlalehuwe ka 2011:

- Hore tekanyo ya tlhokahalo ya mosebetsi ho batho ba 89 197 ba lokelang hore e be ba sebetsa e eme ho 28%
- Hore 37,3% ya batho ba batjha hodima ba 47 407 ba ka bang mosebetsing ha ba sebetse
- Hore batho ba 14,4% ha ba na motlakase

- Hore batho ba 64,2% ha ba na inthanete, ha ba 17,4% ba fihlella inthanete ka ho sebedisa mehala ya bona ya thekeng

Hape, ho rona palopalo ya bohlokwa ka ho fetisisa ke hore ke feela batho ba 11,2% ba nang le dilemo tse 20 le ho feta ba nang le mofuta o itseng wa mangolo a thuto e phahameng.

Dipalo-palo tsee di bolela eng ho rona, mme re ka kenya letsoho jwang ho tlisa phetoho maphelong a batho ba rona?

Maemo a tlase a batho ba nang le mangolo a thuto e phahameng a tshwenya. Ka tsela e tswanang le ka ho amahangwa le katleho thutong, ke hore ho ntse ho e na le batho ba bangata ba se nang motlakase le kgokahano ya inthanete.

Jwale ke eng se ka etswang mme ke ha jwang morero oo o ka thusang ho ntlafatsa tse ding tsa dipalo-palo tsee?

Menyetla e itseng ya hore UNISA e thehe setsi Toropong ya Ray Nkonyeni

Tsela ya pele eo re ka kenyang letsoho ka yona morerong ona, ke hore ka ho haha setsi sebakeng sena, Yunifesithi ya Afrika Borwa e tla tlisa menyetla ya thuto e phahameng haufi le batho ba Mmasepala ona.

Ka tsela eo re tla be re phethahatsa sepheo se setle seo babetli ba rona ba tsela ba lorileng ka sona mme ba lakaditseng ho se behela meloko e tlang, sa hore “mamati a thuto a tla bulelwa bohle!”.

Ke maikemisetso a rona hore dipalo tsa 4,2% le 11,2% tsa hajwale tsa batho ba ka hodimo ho dilemo tse 20 ba nang le mofuta o itseng wa thuto e phahameng ka ho latellana di-mmasepaleng tse fetileng tsa eZinqoleni le Hibiscus Coast di phahame.

Jwale merero ya sebele ya setsi seo re tlang ho se haha e tla ba efe?

Ha morero ona o phethetswe, Setsi sa Setereke se tla nka sebaka sa Bizana sebakeng sa Wild Coast. Se tla tshehetsa baithuti bao e ka bang ba 2 300 ba nako e felletseng le kakaretso ya baithuti ba 5 000 (palo ena ya morao e kenyelletsa ba sa hlokeng “ditshebeletso tsa thuto ya nako e felletseng”).

Sebaka seo se tla ba le:

- sebaka sa ho ngodisa
- Sebaka sa tlhabollo
- dilaboratori tsa dikhomputa

- diphaposi tsa ho rutela le sebaka sa ho bala
- dikopano tsa vidio
- Setsi sa Bobuelli le Mehloodi bakeng sa baithuti ba nang le bokowa, le
- holo

Re ikemiseditse ho hahla setsi ka tsela eo e leng hore se tla lokela ho atoloswa nakong e tlang. Tlhahlobo ya dikgetho tse ngata tse fapaneng tsa ntlafatso e se e qadile. Ho lebelletswe hore tshebetso e phethwe ka nako e kgutshwanyane.

Mabapi le sebaka sa tshebeletso, setsi sena se tla hlokomela baithuti ba Lebopong le Ka Borwa ho KZN, se tla sebeletsa ditoropo tse jwalo ka Kokstad, Harding, Mzimkhulu, Margate, Port Shepstone, Ixopo le Hibberdene.

Ka dilaboratori tsa dikhomputa le Wi-Fi, e tlwaelehileng mehahong yohle ya Unisa, setsi tla thusa baithuti ho fihlella kgokahano ya inthanete.

Nakong eo lefatshe le “tsamaelang” ho le ho amohela Phetoho ya Indasteri ya Bone, ho bohlokwa hore batho ba rona, haholo-holo batho

ba batjha ba tswang metseng ya batho ba sebeletsang meputso, ba se ke ba siuwa morao kapa ka ntle ha dithaka tsa bona tse tswang ditikolohng tse nang le ditokelo di tswela pele bophelong.

Re le yunifesithi re bone kamoo batjha ba tswang ditikolohong tsa batho ba sebeletsang meputso ba ntlafetseng ka ho pepeswa kgokahanong e potlakileng. Sena se ba lokisetsa maphelo a betere ao batswadi ba bona ba a sebeletsang ka thata mme ba ba lakaletseng ona.

Motsamaisi wa Lenaneo, o tla hlokomela hore ke hatisa taba ya hore batho ba batjha e tla bona ba fumanang melemo ya ditshebeletso tseo re tlang ho di tlisa hang ha setsi se setjha se phethilwe ebile se sebetsa.

Lebaka le utlwahalang ke hore porofaele ya moithuti wa mathomo ya mahareng wa Unisa e fetohile ho tloha matsatsing ao ba bangata ka holong ena e neng e le baithuti. Hona jwale moithuti wa mathomo ya mahareng wa Unisa o dilemong tse mahareng a mashome a mabedi mme ha a sebetse, kahoo o ikuka e le moithuti wa “nako e felletseng”.

Sena se ntlisa molemong wa boraro oo setsi se setjha o tla ba le ona bakeng sa moithuti enwa ya mahareng. Ka ho theoha ha dilemo tsa

baithuti ba rona re ile ra tobana le ditlhoko ho tswa baithuting bana ba hlokang tshehetso ya thupelo. Ke ka lebaka lena yunifesihi e ileng ya fetola tsela eo e sebetsang ka yona mme ya qala ho fana ka dithupelo, ka ho kopana (boikopanyo) le hona jwale hape ka elektroniki ka bobedi.

Kahoo setsi se setjha se tla re thusa ho tlisa ditshebeletso tsa dithupelo ho baithuti ba, ka merero le dipheo, ba fapanang hanyane le baithuti ba bang ba diyunifesihi tsa boikopanyo.

Tshebedisano e kgonehang dipakeng tsa Unisa le Mmasepala

Hajwale e reng ke bue ka seo ke nahanang hore e ka ba ditshebedisano tse kgonehang dipakeng tsa Unisa le Mmasepala – ditshebedisano tse lokelang ho ba teng ka nqa yane ho morero ona o ikgethang empanete e le hore di tla etswa ke ona.

O tla hopola, Ramotse e Moholo, hore ke buile ka tshebisano e kgonehang dipakeng tsa Ofisi ya Yunifesihi ya Dipatlisiso tsa Mebaraka le botsebi ba yona ya diketsahalo tsa pele tsa mebaraka, kgaho ya bokgoni, le ho arolelana ha tsebo.

Ke kopo ya ka hore Ofisi e ka buisana le Mmasepala ka Setsi sa Sebaka hang ha se thehilwe, le pele ho moo, ka tseo e ka bang dibaka tsa tshebedisano, dipatlisiso, leano le keletso ka tsa mebaraka.

Ke bua sena kgahlanong le boemo ba dikopo tse entsweng Setsing sa Rona se East London. Tse ding tsa dimmasepala Kapa Botjhabela di qadile ho bua ka mathata a hore ho turu ho bona ho romella basebetsi Gauteng bakeng sa kwetliso.

Sena se bolela hore re tlameha re etse hore ditshebeletso di fumanehe ho tshehetsa kwetliso ya diofisiri tsa mmuso dibakeng le ho pota-pota le tsona moo re le teng ka sebele.

Ho phaella ho Ofisi ya Dipatlisiso tsa Mebaraka, tse ding tsa Dikholetjhe tsa rona di ka kgona mme di lokela ho ba boemong ba ho fana ka ditshebeletso tseo o ka nna wa di hloka. Mohlala, haufinyane tjena ka Hlakola selemong sena re qadile lenaneo ka tshebedisano le Lefapha la Maqheku a Sesole. Le kenyelletsa maqheku a masole a 320 a ithutang mananeo a mane a fanwang ke Sekolo sa rona sa Boetapele ba Kgwebo(SBL) mme ona ke:

- Lenaneo la Ntlafatso ya Tsamaiso Polokehong le Tshireletsong
- Lenaneo la Ntlafatso e Phahameng Polokehong le Tshireletsong
- Lengolo la Diploma ya Post-Graduate
- Lengolo la Masters la Boetapele ba Kgwebo

Mananeo ana a rutwa Khamphaseng ya SBL e Midrand, Khamphaseng ya Thekong, Setsing sa Sebaka sa East London, le Khamphaseng ya Motse Kapa. Re tla atolosetsa mananeo ana dikhamphaseng tse ding.

SBL e na le mananeo a mangata haholo ao ke nang le bonnete ba hore Mmasepala a ka lakatsa ho a kgothalletsa bakeng sa batsamaisi ba ona.

Ho rona, tlhokomelo hase ho re na ke batho ba bakae ba ka nna ba qetella ba ngodisitse bakeng sa mananeo a rona. Ntho ya bohlokwa ke ho kenya letsoho hoo re ho etsang mokgatlong. Haeba batho ba babedi kapa ba bararo ba ngodisa ho le leng la mananeo a rona mme boithuto ba bona bo ba thusa ho qala ho sebedisa mekgwa e metle ya tsamaiso le mekgwa e metjha, sena e ka ba katleho ya rona.

Re tla tseba hore ka mekgwa ena e metle le e metjha batho ba rona sebakeng ba una molemo. Seo, qetellong, ke se yunifesithi e lokelang ho ba sona; ho ba le lenaneo la yona le lebisang ho “ntlafalo ya batho”.

Ho na le dikarolo tse ding tse ngata tsa tshebedisano e kgonehang tseo re ka di hlahlobang. Ha ke ntse ke itokisetsa kenyelletso ena ke ithutile, hape ho tswa leseding la StatsSA, hore dibaka tsa pele tsa eZinqoleni di na le 65% ya temo le naha ya polokelo. Mohlala, ke ile ka hlokomela hore ka 2016 Lefapha la Porofensi la Temo le Ntlafatso ya Mahae a qadile leano la ho nwe setsa la Horse Shoe le merero ya dihlopha tsa Woyisane/Riverside, e kenyelletsang masimo a dimela le difate tsa tee.

5

Merero ena e mmedi, mme le e meng e mengata e teng e ka tsamaiswang ke naha, porofensi kapa dibaka tsa mahae tsa mmuso, e na le bokgoni ba ho ntlafatsa moruo wa Mmasepala.

Kholetjhe ya rona ya Temo le Tsamaiso ya Tikoloho, ka Setsi sa Temo le Disaense tsa Tikoloho, di ka kgona ho kenya letsoho ka mokgwa o itekanetseng ho arolelaneng ha maikutlo a hore na bokgoni bo teng bo ka hare ho sebaka bo ka sebediswa jwang

⁵ For basic information on these initiatives see

https://www.kzndard.gov.za/images/Documents/DARD_Projects/Wosiyane-and-Horseshoe-project-profiles.pdf and <https://www.kzndard.gov.za/images/Documents/Events/2016/Launch-of-Ezinqoleni-Projects.pdf> (Both pieces of information accessed on 29 April 2019)

Ke nakong eo re sebetsang ka thata re le yunifesihi re ithutang le ho ntlafatsa tsebo. Ha bohlokwa, ke ha re etsa jwalo e le kannete re ka nkwang re sebeletsa botho.

Ramotse e Moholo, ke rata ho kwala ka hore rona re le Unisa phumano ya rona ya mobu oo o faneng ka ona ka seatla se bulehileng le mohaho wa setsi se setjha seo re tlang ho se etsa, hase feela konkereite le kgalase. Hape, dintlafatso tse jwalo hase feela bakeng sa dithahasello tse fokolang tsa Yunifesihi.

Qetellong, yunifeisti e lokela ho ba teng bakeng sa ntlafatso ya setjhaba. Kahoo, re bona morero ona e le ntho e ka thusang bakeng sa pono e kgolwanyane. Tabeng ena, re bona pono e phethahala ka tshebedisano e kgonehang le lona.

Kahoo, ke tshepa hore re tla boloka metjha ya puisano e bulehile mme re nahane ka thata ka seo re ka se etsang hammoho.

Ho feta moo, tshepo ya ka ke hore nakong e tlang ha re tshwere tshebetso e kang ena e tla ba ha re bula setsi. Nakong ena re lokela ho kgona ho tsebahatsa mananeo a tshebedisano a teng, kapa ha ele hantle re tlalehe hore na o hakae ka ho kenngwa tshebetsong.

Ke boetse ke lakatsa ho leboha Ramotse e Moholo, Lekgotla la Mmasepala, Mookamedi wa Mmasepala le botsamaisi ba hae, le bohle ba entseng hore morero ona o kgonehe.

Lebitsong la Lekgotla la Yunifesithi, Botsamaisi, basebetsi le baithuti, ke le lakaletsa tsohle tse molemo.

Kea leboha!